

DR. ALDONA VASILIAUSKIENĖ

Vilniaus universitetas, Religijos studijų tyrimo centras

JUOZAS BRAZAITIS – LKMA ISTORIJS TYRĖJAS

Straipsnyje kalbama apie vieną iš gausios J. Brazaičio veiklos krypčių – dalyvavimą Lietuvių katalikų mokslo akademijos (LKMA) veikloje ir jos istorijos tyrinėjimą. Studija „Akademija tautos kryžkelėse. LKM Akademijos 50 metų sukakties minėjimas“ J. Brazaitis vienas pirmųjų padėjo tvirtus pagrindus Akademijos istorijos tyrimams, nurodė jos santykius su savo nariais. Straipsnyje apžvelgiamas J. Brazaičio kelias į minėtas įžvalgas, jų aktualumas ir svarba nūdienai.

Šalia gausių Juozo Ambrazevičiaus-Brazaičio darbų, palikusių ryškų pėdsaką įvairiose srityse, minėtina jo veikla ir Lietuvių katalikų mokslo akademijoje. Į LKMA veiklą Juozas Ambrazevičius įsitraukė dar prieškariniu skaitė pranešimus suvažiavimuose, įvairiuose renginiuose, skleidė žinias apie LKMA narius, jų veiklą. Pavyzdžiui, 1938 m. kovo 20 d. Marijampolės mergaičių gimnazijoje jungtiniame gimnazijų renginyje jis skaitė paskaitą apie šį vieną pirmųjų LKMA ideologų – „A. Jakštas – poetas, kritikas ir jo nuopelnai tautai bei religijai“¹.

J. Brazaičio, jauno mokslininko, darbus anksti įvertino Katalikų akademija: 36-erių metų lektoriui LKMA III suvažiavimo metu 1939 m. kartu su Zenonu Ivinskiu, Kaziu Pakštu ir vysk. Mečislovu Reiniu suteikė akademiško vardą. Priminsime, kad pirmuoju LKMA veiklos laikotarpiu (1922–1940) LKMA akademiško vardas buvo suteiktas tik 10 mokslininkų.

Kun. Stasys Yla, laidotuvių pamoksle 1974 m. gruodžio 2 d. kalbėdamas apie J. Brazaičio pasiaukojamą tarnystę savo tautai, jos žmonėms, tarnystę, kuri glaudžiai buvo susijusi su evangeliniu principu – užmiršti dėl kitų save, pavadino J. Brazaitį „visuomenine heroika, paženklinta didele kantrybe, išterme ir auka“. S. Yla kalbėjo, kad J. Brazaitis slėpė nuo draugų ne tik nemigo naktis, skausmą, bet ir darbus, paslaugas tiek asmenims, tiek institucijoms. Yra nusišėpęs savo vardą net keliuose parengtuose leidiniuose. Kartą „XX amžiaus“ kolektyvas nustebo, kai skelbiant Katalikų mokslo akademi-

¹ Žibartas, Mokykloj ir gyvenime, *Ateitis*, 1938–1939 m., Nr. 1, p. 58.

jos narius akademikus iškrito jo pavardė. Pasirodo, jis tuo metu pamatė rankraštį ir išbraukė savo pavardę².

J. Ambrazevičiaus-Brazaičio darbai išspausdinti LKMA Suvažiavimo darbų I („Maironio vieta lietuvių religinėj literatūroj“³), II („Naujosios lietuvių literatūros idėjinės ir forminės linkmės“⁴) bei IX tome. Aktualumo neprarado ir Lietuvių katalikų mokslo akademijos istorijai skirtas darbas „Akademija tautos kryžkelėse. LKM Akademijos 50 metų sukakties minėjimas“⁵.

J. Brazaitis nebuvo pirmas, pradėjęs LKMA istorijos, jos veiklos tyrimus. Pradžią šiai tyrinėjimo kryptčiai davė kunigai Stasys Yla⁶ ir Rapolas Krasauskas⁷.

Artėjant Akademijos 40-mečiui kun. S. Yla 1961 m. Čikagoje vykstančiam LKMA V suvažiavimui parengia pranešimą „Lietuvių katalikų mokslo akademija. Bendras žvilgsnis į praeitą kelią“. Šis pranešimas svarbus tiems, kurie savo tyrimus skyrė Akademijos istorijai.

Daugiau kaip po dešimtmečio licenciatas R. Krasauskas LKMA Metraščių I tome išspausdina LKMA dvylikos metų (1954–1965) veiklos išėivijoje istoriją.

1973 m. Bostone vyko LKMA IX suvažiavimas; baigiamasis iškilmingas pilnaties posėdis buvo skirtas Akademijos pusės amžiaus jubiliejui. Pranešimą „Akademija tautos kryžkelėse“ skaitė J. Brazaitis. Pranešime buvo analizuojamas šios katalikiškos institucijos vaidmuo ir jos pagalba lietuvių tautai, atsidūrusiai kryžkelėse. Taigi reikėjo vėl beveik 10 metų, kol pasirodė naujas darbas, skirtas LKMA.

Apie šią studiją galima kalbėti keliomis kryptimis: minčių brandumas, aktualių, netgi gyvybiškai svarbių klausimų kėlimas, svarba dabarčiai.

Reikia pasakyti, kad į šiame straipsnyje pateiktas įžvalgas autorius ėjo jau seniai. Tai rodo ankstesni straipsniai, laiškai. 1957 m. liepos 30 d. bičiu-

² *Ugninis stulpas. 25 metai be Juozo Brazaičio. Laiškai. Dokumentai. Liudijimai*, sudarytojas ir redaktorius Vidmantas Valiušaitis, Kaunas: Į laisvę fondo Lietuvos filialas, 2000, p. 493.

³ J. Brazaitis (J. Ambrazevičius), *Maironio vieta lietuvių religinėj literatūroj*, LKMA *Suvažiavimo darbai*, t. 1, Roma, 1973, p. 333–348.

⁴ J. Brazaitis (J. Ambrazevičius), *Naujosios lietuvių literatūros idėjinės ir forminės linkmės*, LKMA *Suvažiavimo darbai*, t. 2, Roma, 1973, p. 233–246.

⁵ J. Brazaitis, *Akademija tautos kryžkelėse. LKM Akademijos 50 metų sukakties minėjimas*, LKMA *Suvažiavimo darbai*, t. 9, Roma, 1982, p. 3–17.

⁶ S. Yla, *Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija. Bendras žvilgsnis į praeitą kelią*, LKMA *Suvažiavimo darbai*, t. 5, Roma, 1964, p. 3–28.

⁷ R. Krasauskas, *Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos veikimo ir darbų apžvalga (1954–1965)*, LKMA *Metraščių*, t. 1, Roma, 1965, p. 329–342.

liui Zenonui Ivinskiui rašytame laiške⁸, skirtame Europos lietuviškų studijų IV savaitei, kalbama apie lietuviškos veiklos kryptis, jaunimo sąmoninimą, jo veiklos pasirinkimo būdus, švietėjiško darbo prasmingumą ir svarbą. Po poros metų (1959 08 15) jis dar plačiau ir išsamiau, kalbėdamas apie Lietuvos fronto bičiulių veiklą, kalba apie sąmoningumą, telkiamąsi plečiant veiklą, analizuojant, kas padaryta ir kas daroma⁹. Su tokia nuostata žvelgiama ir į Lietuvos katalikų mokslo akademiją.

LKMA istorijos analizei J.Brazaičiui buvo svarbus J.Ereto pranešimas „Dvi generacijos mūsų krikščioniškosios kultūros tarnyboje“, skaitytas 1967 m. (taigi prieš 6-erius metus iki J.Brazaičio pranešimo), išspausdintas LKMA Suvažiavimo darbų VII tome¹⁰. J.Brazaitis pratęsia kai kurias J.Ereto keltas problemas.

LKMA istorinėms įžvalgoms buvo svarbi ir politinė situacija. 7-asis–8-asis dešimtmetis – nesutarimai tarp lietuviškų išeivijos organizacijų, skirtingas požiūris į santykius su tėvynainiais Lietuvoje, į iš sovietų okupuotos Lietuvos atvykstančius mokslo, meno, kultūros atstovus. Visa tai gerai matyti J.Brazaičio laiškuose Juozui Kojeliui, Alinai Grinienei, Jonui Griniui, jo paties kalboje, minint Zenono Ivinskio pirmąsias mirties metines Niujorke 1972 m. sausio 30 d.

Tame tarpusavio politinių nesutarimų lauke J.Brazaitis LKMA skyrė didelę misiją. Tai misijai Akademią taip pat įpareigojo ir jos atlikti darbai tiek nepriklausomoje Lietuvoje, tiek ją atkūrus išeivijoje.

Analizuodamas Akademijos veiklą, J.Brazaitis išskiria tris laikotarpius: Akademią nepriklausomoje Lietuvoje, išeivijoje ir tiriamuoju laikotarpiu (8-asis dešimtmetis) bei ateityje. Jis iškelia tuo metu Lietuvai ir lietuvių tautai opias problemas, nagrinėja, kaip Akademią įvairiais laikotarpiais padėjo jas spręsti. J.Brazaičio teiginiai rodo, kad Akademią nebuvo uždara, o įsitraukė į tautos ir valstybės gyvenimą.

Nepriklausomoje Lietuvoje autorius iškėlė kultūros, politikos, moralės, egzistencijos problemas, išeivijoje – pasaulėžiūros, tautinės savimonės, taip pat egzistencijos klausimus. Ir trečiasis laikotarpis – tai 8-asis dešimtmetis ir ateitis: remiantis įgyta veiklos patirtimi, kaip galima išlaikyti pusiausvyrą ir plėsti idėjinę propagandą.

⁸ *Ugninis stulpas. 25 metai be Juozo Brazaičio...*, p. 301–307.

⁹ Ten pat, p. 320.

¹⁰ J.Eretas, *Dvi generacijos mūsų krikščioniškosios kultūros tarnyboje, LKMA Suvažiavimo darbai*, t. 7, Roma, 1972. p. 3–54.

J. Brazaitis Katalikų akademiją vertina kaip kolektyvą, galintį ir privalantį savo nariams sudaryti palankias sąlygas kūrybai, jų darbų propagavimui. Straipsnyje sakoma, kad LKMA, rūpindamasi savo nariais, pati stiprėjo. Tai nesenstantis teiginys: LKMA stiprėjimas, jos mokslinė branda priklauso nuo kiekvieno Akademijos nario.

J. Brazaitis akcentuoja aktyvių LKMA narių profesorių S. Šalkauskio, J. Ereto, K. Pakšto, vysk. P. Būčio, MIC, atliktus darbus: ne tik jų mokslinę, bet ir organizacinę, švietėjišką veiklą. Šių darbų visuma rodo Akademijos įtaką ugdant tautos kultūrą, mokslą, dorovę. Apie S. Šalkauskį J. Brazaitis rašo: „Šalkauskis didžiausias savo intelektu, didžiausias savo vizija į idealinę tautos ateitį, didžiausias savo skausmu dėl trijų milijonų, didžiausias savo įtaka to meto intelektualiniam sluoksniui, didžiausias iš tų, kuriuose tobuliausiai realizuotas pilnutinio žmogaus idealas. Šalkauskis mano akyse yra iš tų, kurie statomi ant altoriaus ir kyla, kaip gotiko linija“¹¹.

Į Vakarus pasitraukusiems lietuviams iškilo naujų problemų. Į darbą turėjo įsitraukti atkurtos Akademijos nariai, ir ne tik įsitraukti, bet ir būti pirmosiose gretose.

J. Brazaitis kalba apie pasaulėžiūros, tautinės savimonės, išeivijos egzistencijos problemas, jų sprendimą ir apie LKMA narius – J. Girnių, A. Maceiną, J. Eretą. Ypač daug dėmesio skyrė Juozui Eretui.

J. Eretas nesiliovė rūpinęsis Lietuva ir iš jos pasitraukęs. Išgyvendamas dėl lietuvių išeivijos likimo, parašė Tremties trilogiją: „Tremtis – prakeikimas ar uždavinys“ (1964), „Tremties lietuvis idėjų sukuryje“ (1965) ir „Mažosios tautos ir valstybės“ (1966). J. Eretas nuolatos kėlė Lietuvos laisvės klausimą visuomenei skaitomose paskaitose, rašydamas straipsnius į įvairius Vakaruose leidžiamus žurnalus užsienio kalbomis. Svarbi studija apie pamirštuosius baltus (1968 m. vokiečių k., 2001 m. vertimas lietuvių k. – „Užmiršti baltai“), apie baltų tautas bei jų likimą (1970 m. vokiečių k.), apie lietuvių kalbą ir jos archaiškumą (1971 m. vokiečių k.). J. Eretas daug patarnavo ateitininkijai, 1960 m. išleidęs monografiją – „Stasys Šalkauskis“, o 1970 m. – apie Kazį Pakštą („Kazys Pakštas – tautinio šauklio odisėja (1893–1960)“). 1980 m. buvo išleista dar viena monografija – „Valančiaus šviesa už marių“, skirta prel. Pranciškui Jurui.

Tad neatsitiktinai J. Brazaitis ėmėsi itin prasmingo darbo: šio pasiaukojamai dirbančio lietuvių tautai šveicaro 75-erių metų jubiliejui spaudai parengė straipsnių rinkinį „Didysis jo nuotykis. Prof. J. Eretas tarnyboje Lietu-

¹¹ *Ugninis stulpas. 25 metai be Juozo Brazaičio...*, p. 496 (1971 m. išspausdinta „Aiduose“).

vai“ (1972). Knygoje 7 autorių (S.Šalkausko, A.Skrupskelienės, A.Šešplaukio, J.Brazaičio, O.Labanauskaitės, A.Liuimos ir S.Ylos) naujai parašyti ar seniau publikuoti straipsniai. Be straipsnio „Nekapituluojanti plunksna“, J.Brazaičio plunksnai priklauso „Įvadinis žvilgsnis: tarp dviejų pasaulių“ ir „Užsklandos žvilgsnis: tarp dviejų tėvynių“.

J.Brazaitis laiške Jonui Griniui 1972 m. gruodyje rašė: „Dėl Ereto knygelės vertinimo... Ironija, kad rinkoje daugiau išplatinta [knygų] apie Eretą, negu Ereto knyga apie Pakštą. Priežastis paprasta: Akademijos leidiniam trūksta reklamos. Antra – Akademijos leidinių formatas, kaip ir „Aidų“ formatas, skaitytojo nepatraukia ir jam nepatogus. Žmonės, leidėjai, nenori suprasti, kokia yra toji rinka“¹².

Būdamas aktyvus LKMA narys, J.Brazaitis siekia garsinti Akademiją per asmenybę – prof. J.Eretą. Jis trokšta parodyti, kad ir išeivijoje Katalikų akademija tapo „tokio laipsnio organiška visuomene, kuri yra jautri savo narių likimui – darbui, skriaudom, džiaugsmam“¹³. Per J.Ereto veiklos dinamiką J.Brazaitis leidžia pažvelgti ir į pačios Akademijos istoriją.

Akademija aktyvių narių veiklos dėka kūrė naują mokslininkų kartą. Šioje veikloje J.Brazaitis itin išskėlė prof. kun. A.Liuimos vaidmenį: „Bet daugiausia juos sutelkė vieno žmogaus pasiaukojimas – talentingo organizatoriaus ir kantraus perfekcionista redaktoriaus <...> mokslinės spaudos organizavimu bei skelbimu išeivijoje jis atlieka panašią rolę, kaip Lietuvoje žurnalus bei laikraščius organizuodamas atliko prof. P.Dovydaitis. A.Liuima – ne tik žmonių, raštų ir pinigų organizatorius. Jis ir idėjų organizatorius, jis gyvena kita didžia paguoda: padarysiu visa, kas yra mano galioje..., padarysiu tautai, išeivijai, žmogui...“¹⁴

J.Brazaičio Akademijai skirta studija, kunigų S.Ylos ir R.Krasausko darbai ugdė naujus LKMA istorijos tyrėjus. Pirmasis jų – Akademijos atkūrimo išeivijoje iniciatorius dr. Stasys Antanas Bačkis. Jo pranešimas „LKM Akademijos 60 metų sukakties minėjimas“, skaitytas 1982 m. St. Peterburge Beache vykusiame LKMA XII suvažiavime, buvo išspausdintas Suvažiavimo darbų XII tome¹⁵.

¹² Ten pat, p. 461.

¹³ *Didysis jo nuotykis. Prof. J.Eretas tarnyboje Lietuvai*, spaudai paruošė J.Brazaitis, Brooklyn, 1972, p. 21.

¹⁴ J.Brazaitis, *Akademija tautos kryžkelėse...*, p. 12.

¹⁵ S.Bačkis, *LKM Akademijos 60 metų sukakties minėjimas, LKMA Suvažiavimo darbai*, t. 12, Roma, 1987, p. 15–30.

Paskutiniaisiais LKMA veiklos išėivijoje metais, Akademijos istoriją tyrinėjo prof. kun. Antanas Liuima¹⁶, o trečiuoju veiklos laikotarpiu – akademikas prof. Antanas Tyla¹⁷, dr. Mindaugas Bloznelis¹⁸, taip pat šio pranešimo autorė¹⁹. Per visus tris laiko tarpnius (Lietuvoje, išėivijoje ir vėl Lietuvoje) Katalikų akademijos nariai darbavosi įvairiose srityse, visur palikdami ženklų pėdsakų, garsindami ir pačią Akademią. Tad Akademijos veiklos tyrimas, jos narių atliktų darbų iškėlimas ir įvertinimas turi sulaukti naujų pajėgų.

¹⁶ A. Liuima, Lietuvių katalikų mokslo akademijos ištakos ir jos veiklos apžvalga, *LKMA Suvažiavimo darbai*, t. 15, Vilnius, 1995, p. 27–44.

¹⁷ A. Tyla, Lietuvių katalikų mokslo akademijai 70 metų, *LKMA Metrašėtis*, t. 8, Vilnius, 1994, p. 9–16; A. Tyla, Apie LKMA veiklos perspektyvas, *LKMA Metrašėtis*, t. 22, Vilnius, 2003, p. 127–132.

¹⁸ M. Bloznelis, Lietuvių katalikų mokslo akademijos raidos kelias, *LKMA Metrašėtis*, t. 22, Vilnius, 2003, p. 133–140.

¹⁹ A. Vasiliauskiėnė, *Lietuvių katalikų mokslo akademija*, Vilnius, 1992, 136 p.; A. Vasiliauskiėnė, LKMA genezės aspektai, *LKMA Metrašėtis*, t. 22, Vilnius, 2003, p. 81–126; A. Vasiliauskiėnė, Lietuvių katalikų mokslo akademija išėivijoje, *Lietuva ir pasaulis: bendradarbiavimas ir konfliktas*, Vilnius, 2000, p. 240–255; A. Vasiliauskiėnė, Lietuvių katalikų mokslo akademijos akademikai – M. Valančiaus blaivybės idėjų tėsėjai, *Vakarų Lietuvos katalikiškoji kultūra*, t. IV, Žurnalo „Tiltai“ priedas, Nr. 6, 2001, p. 7–15; A. Vasiliauskiėnė, Lietuvių katalikų mokslo akademijos istorikai išėivijoje (administracinė ir organizacinė veikla), *Lietuviai ir lituanistika už Lietuvos ribų XX a.*, Vilnius: Pasaulio lituanistų bendrija, 2001, Nr. 5–6, p. 321–348; A. Vasiliauskiėnė, Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija: nusipelnusios moterys mokslininkės, *Soter*, 2002, t. 8 (36), p. 237–254; A. Vasiliauskiėnė, LKMA istorikų sekcija išėivijoje: atsakomybė tėvynei. Straipsnių rinkinys, sudarytojai. Dr. Nelė Asadauskiėnė, dr. Edvardas Krikščiūnas, dr. Aivas Ragauskas, Vilnius, 2002, p. 123–150; A. Vasiliauskiėnė, Litauische katholische Akademie der Wissenschaften und ihre herausgegebnische Tätigkeit, *27. ABDOS – Tagung*, Berlin, 1998, p. 25–34; A. Vasiliauskiėnė, The aspirations for Lithuanian statehood it the activity of the LCAS in Emigration, *Mokslotyra*, 1999, Nr. 4 (7), p. 72–83; A. Vasiliauskiėnė, Women in the Lithuanian Catholic Academy of Science, *Lituanus*, vol. 47:1, 2001, p. 59–73; A. Васіляускене, Деякі аспекти наукової діяльності вчених католиків – литовців, *Центральна и східна Європа в XV–XVIII століттях: питання соціально-економічної та політичної історії*, Львів, 1998, p. 287–298; A. Васіляускене, Литовська Католицька Наукова Академія: минуле чи майбутнє?, *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Дрогобич, 2000, Випуск IV, p. 278–285; A. Васіляускене, Наукові установи у Литві: Католицька Академія Науки литовців в історичному аспекті, *Збірник наукових праць „Південний архів“ (Історичні науки)*, вип. IV, Херсон, 2001, p. 14–20; A. Васіляускене, Внесок жінок-науковців у діяльність Литовської католицької наукової академії, *Південний архів. Історичні науки*, Херсон, 2003, вип. 10, p. 76–82; A. Васіляускене, Католическая Академия науки литовцев: вклад в науку Литвы, *XI Zinātnisko lasījumu materiāli, Vēstures sekcija*, Daugavpils, 2001, p. 170–176.

Akademija turi realizuoti tuos uždavinius, kuriuos dar 1973 m., t.y. prieš 30 metų, ir iškėlė J. Brazaitis:

1. Akademija, kaip kolektyvas, gali sudaryti palankias sąlygas darbų autoriui ar jo kūrybai (materialines bei moralines – atkreipti dėmesį į problemas, duoti paskatų).

2. Akademija turi būti pirmasis tų darbų vertintojas: papildyti idėjas, pateikti pastabų.

3. Suteikti autoriaus darbui visuomeninę rinką, paleisti kūrinį į apyvartą – išpopuliarinti.

Prieš 30 metų J. Brazaitis apgailestavo, kad Akademija ne visas funkcijas pajėgė atlikti. Dabar pasikeitusios sąlygos iškėlė ir naujų uždavinių, tad prie minėtų funkcijų prisidėjo ir naujų.

Vertindamas LKMA veiklą, J. Brazaitis prieš 30 metų rašė: „Tik visos tautos problemų kontekste aiškėja Akademijos vaidmuo. Akademija nebuvo vienintelė mokslo skatintoja bei rėmėja. Negalima kartais išskirti, kas veikta Akademijos, kas kitų institucijų. Ypačiai, kad jose dažnai veikė tie patys asmenys.

Audėjos audiny susipina įvairios gijos. Tautinio gyvenimo audiny Akademija buvo viena tokių gijų. Tos gijos vienas atspalvis itin ryškus – Akademijai priklauso nuopelnas už intelektualinio elito ruošimą, krikščioniškosios orientacijos gilinimą, už iškilių tautos žiburių sutelkimą ir jų šviesos skleidimą. Ypačiai tada, kai tauta buvo kryžkelėse“²⁰.

Išvados: 1. J. Brazaitis – vienas pirmųjų LKMA istorijos tyrėjų.

2. Tyrinėdamas LKMA istoriją, J. Brazaitis paliko vertingų ir šiandien nepraradusių aktualumo įžvalgų.

3. J. Brazaičio LKMA istorijos tyrinėjimai skatina atskleisti naujas Katalikų akademijos veiklos kryptis.

[teikta 2004 m. sausio mėn.

²⁰ J. Brazaitis, Akademija tautos kryžkelėse. LKM Akademijos 50 metų sukakties minėjimas, *LKMA Suvažiavimo darbai*, t. 9, Roma, 1982, p. 3–18.

JUOZAS BRAZAITIS - AN INVESTIGATOR OF THE HISTORY
OF THE LCAS

Aldona Vasiliauskienė

Summary

Juozas Brazaitis was an active member of the Lithuanian Catholic Academy of Sciences (LCAS). The Academy recognized his achievements already in 1939 by granting him the status of a LCAS Academician (in the 1922–1940 period only 10 members were granted this status). Brazaitis was one of the first investigators of the history of the LCAS, writing about the works which the Academy had completed and should complete when the nation encountered difficult situation when it had to choose the right road and correct decision.